

összefonódásokat részletez, elemez, az esszencializmus és a pragmatizmus ellentétpárok fedőfogalmaint is felhasználva.

Romsics Gergely nagy ívű munkája a völkisch ideológiához viszonyítva csoportosítja, rendszerezi az 1918–1941 közötti korszak német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodását, pontosabban annak konzervatív, jobboldali részeit, közös jegyeiket és ellentéteiket, amely ellentétek ütkö-

zőpontjában éppen a Habsburg Birodalom állott. Ismertetésünket a szerző összegzésével zárjuk: „A Habsburgok sokat tárgyalt és sokat vitatott államépítő vállalkozása – éppen sajátossága folytán – abban is segítségünkre lehet, hogy rajtuk és utóéletükön keresztül ne csak államukat, de a későbbi korszakot is árnyaltabban lássuk.”

Krajnik-Nagy Károly

TRIANONRÓL SOKADSZOR

Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák*

■ A kötet tulajdonképpen kisebb-rövidebb tanulmányok gyűjteménye, amelyek a Romsics Ignác által szerkesztett *Mítoszok, legendák, tévhitek a XX. századi magyar történelemről* című, többszerzős tanulmánykötet-höz hasonlóan megcsontosodott, a közvélemény által igaznak vélt, sőt olykor akadémiai kiadványokban is – tehát nemcsak tudomány-népszerűsítőtkben – sajnos „hamisan” megjelent és megjelenő, „köztudomású tényeket” cáfol. Amint a lírai, gyermekkori emlékeket felidéző *Előszó*ban is írja Ablonczy: „Ez a könyv *nem* a trianoni békeszerződés történetéről szól. Talán még a területi veszteség mértéke sincs leírva benne. Ha valakit ez érdekel, arra bátorítom: olvassa az irodalomjegyzékben található munkákat. Elsősorban Romsics Ignác és Zeidler Miklós kitűnő könyveit.” És így folytatja: „Munkám kísérlet arra, hogy megértsük: milyen sebeket és milyen gyógymódokat hagyott ránk az elmúlt kilencven év. Mit gondol Trianonról a történetíró, a társadalom és a politika. Miért vannak még mindig velünk legendává nemesedett történetek a békeszerződésről, amelyek sokak számára ma is döbbenetes magyarázó erővel rendelkeznek. [...] Ez a kötet tehát nem történelemkönyv, inkább rövid segítség azoknak, akik már szembesültek azzal egy taxi anyósülésén, egy házibuliban (hajnaltájt a konyhában) vagy egy kocsmapultnál, hogy a mellettük ülőtől/álló-

tól érkező »és az szerinted véletlen, hogy Trianonban...?« kezdetű kérdésre egyszerűen nem tudnak mit felelni, és minden ösztönük tiltakozik az ellen, hogy igazságnak fogadják el a hallottakat. Nekik igyekszem írni, ezért is a sok lábjegyzet, hogy igazolni tudjam az állításaimat, ami egy ilyen témában mindennél fontosabb.”

A francia Anallés iskola mentalitástörténeti hagyományaihoz illeszkedve, valamint a Hayden White-féle történeti narratívákat dekonstruáló posztmodernnek egyaránt megfelelnek ezek az ugyanakkor pozitivistákkal alátámasztott, forrásokkal igazolt cáfolatok, helyreigazítások, részletkérdéseket árnyaltan pontosító kis tanulmányok. A kötet szerkezetében ezek négy nagyobb halmazba csoportosíthatók (a recensens számítása): 1. *A történeti Trianon, A politika Trianonja, Trianon a társadalomban*; 2. *Az Apponyi-legendárium, Georges Clemenceau magyar menyje, Trianonok: Kís és Nagy, A hajózható patakok balladája, Kisebb geszták, Utóéletek*; 3. *Összeesküvés-elmélet? Szabadkőművesek, Tudatlan szakértők, az Előszó és az Összegzés által közrefogva. Újdonságnak a történetírás, a politika és a társadalomban élő Trianon-kép aktualizált elemzése, valamint az Szabadkőművesek, tudatlan szakértők, Összeesküvés-elmélet tanulmányok számíthatnak, hiszen a középső tömb megjelent már a Romsics által szer-*

kesztett kötetben: ugyancsak *Trianon-legendák* címmel.

A történetírás-elemzés nemcsak felolja az elmúlt 90 éve alatt írt, kiadott történeti munkákat (Gratz Gusztávtól Ádám Magda, Ormos Mária, Romsics Ignác és Zeidler Miklósig) vagy az irányzatokat (pl. marxista kánon), Szidiropulosz Archimédész bibliográfiáját és Raffay Ernő Trianon-szemléjét, rövid értékelést is adva róluk, de Ablonczy bátran kirukkol egy 5 pontos történetírás-programmal is, fehér foltoknak mondhatók ugyanis továbbra is: 1. A nagyhatalmaknak a Kárpát-medence újrendezésével kapcsolatos elképzelései (főleg az olasz, japán, szovjet érdekek); 2. a Tanácsköztársaság békeelőkészítése; 3. a magyar békeszerződés aláírását közvetlenül megelőző hónapok története (a magyar–francia titkos tárgyalások, a magyar békedelegáció memorandumai és lobbitevékenysége nyomán lábra kapó brit és olasz ellenkezés okai – közel-keleti olajérdekeltségek megosztása a franciákkal?), 4. 1918 és 1924 között az elcsatolt területekről menekülő 400 ezer ember társadalomtörténete; 5. a két világháború közötti magyar kisebbségtörténet és a revízió ügye.

A feladatok között nem említi egyébként a Salamon Konrád, Raffay Ernő és Ormos Mária által „Padovától Trianonig” terjedő időszak többoldalú újratárgyalását: az utódállamok és Magyarország között ugyanis ez a másfél év, az 1918 ősze és 1920 júniusa közötti időszak a leginkább vitatott eseménydús időszak. Ebben a vonatkozásban ugyanis a román történetírásban Lucian Leuştean: *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*. Polirom, 2002. c. könyvét kell megemlítenem, mint amely a román kánonokat (D. Preda, Al. Ghisa) is kritika alá vető új szemlélet irányában nyitottságot mutat, *A román–magyar viszony az új Európában* című könyvével egyszerre. Talán ebben az irányban is ki kellene lépni a Trianon-legendáriumból, és amint a Romsics-féle mítosz-kötet együttese tette, ifj. Bertényi Iván Tisza-tanulmánya, Romsics Gergely a Monarchia felbomlását vizsgáló elemzésének kontextusában az utódállamokban kirajzolódó Trianon-ké-

pet és „heroizáló legendákat” is fel kellene dolgozni.

A politika mezejére érve Ablonczy Balázs Zeidlerre hagyatkozva sommásan átlép a Horthy-korszak elemzésén és Kádár 1975-i helsinki beszédén, a hangsúlyt Romsics Gergely egyik fontos tanulmányára támaszkodva a rendszerváltás utáni időszakra helyezi, bemutatja Trianon szerepét az 1990 és 2002 közötti magyar parlamenti politizálásban és közéletben, kiemelve két irányzatot: a népi-szérmélti-szenvedéstörténeti mozzanatot és a történeti-paradigmaváltó álláspontot (Fidesz, Németh Zsolt) a jobboldalon belül, míg a baloldalon (Gyurcsány, SZDSZ) a történetiséget következetesen elutasító, a hangsúlyt a modernizációra és Trianon meghaladására helyező nézeteket azonosítja, az emlékezőrítusok elemzésének módszertanát viszont ehelyütt is a lábjegyzetbe zsúfolt kötetekre hárítja (Czoch Gábor–Fedinec Csilla (szerk.): *Az emlékezet konstrukciói*. Bp., 2006).

A politika Trianonja, Trianon a társadalomban című írásoknak – amint különben a teljes könyvnek is – főleg és szinte kizárólag az a gyengéje, hogy a „magyar glóbuszon” belül ragad: ez azonban nem a szerző hibája, hanem a kötet szerkesztőjének lehetett a szempontja, aki a magyar piacra fókuszolt, és a 90. évfordulóra a heroizáló, „Trianon-emléknapot” törvénybe foglalni szándékozó piacra dobni, ráadásul a Zeidler *Revíziós kultusz* kötet által kivesézett korabeli és korunkbeli (Raffay–Koltay-film)Trianon-logót „fikázva” Ablonczy „legendás” könyvborítóján.

Nem véletlen, hogy mind a kiadó, mind a szerző megkapta a magáét az internetes blogokon.¹

Az egyszemélyes tanulmánykötet a már elmondottak alapján érdekes adalékokkal ugyan, de évfordulós kötetként hat, piacorientált szerkesztői elképzelés alapján rakhatta össze Ablonczy Balázs bloomingtoni vendégelőadó éve alatt. Mindez viszont semmit sem von le a könyvben sommásan közöltek érvényességéből, tárgyiaságából és forrásértékéből. Emellett a szerző történészi kompetenciáit az őt oportunitizmussal vádoló bloggerek azért sem csorbíthatják, mert ez a könyv csupán

a komolyabb monográfia (*Teleki Pál*) és más kutatások során felmerült, lábjegyzetekbe szorult részletkérdések közérthető, olvashányosabb formában történő kibontása, és Ablonczy Balázs ebben is hű marad a francia történeti iskola „irodalmi”, „lektúr” ars poétikájához.

A fő kérdés és a történetírás feladata viszont – a recenziens és a szerző szerint is – továbbra is az, hogy az 1914–1920 közötti időszakot nem a magyar glóbuszon belül, hanem – amint arra Ormos Mária figyelmeztetett először, s később Romsics Ignác – a háború utáni „új európai” és kelet-európai kontextusban kell értelmezni és magyarázni² – a román történetírás ugyanis nem véletlenül hangsúlyozza a román hadsereg 1919-es magyarországi hadjáratát és katonai közigazgatását indokolandó „a bolsevik veszély” elhárításának motívumát. „Az antanthatalmak, Franciaország 1918 decemberében, majd a békekonferencia 1919 januárjában és márciusában a Szovjet-Oroszország ellen tervezett magyarányú katonai intervenció (1918. december) háttérjének biztosítása érdekében döntött így” [a csehszlovák–román–délsláv területi igények kielégítéséről megnyerésük érdekében]³ (Vix-jegyzék: a végleges demarkációs vonalról: Szatmár–Nagyvárad– Arad). A „kommunista hatalomátvétel” után (a Tanácsköztársaság idején) pedig a környező államok és a békekonferencia „attól tartottak, hogy a forradalom nem áll meg magyar földön, hanem a bolsevisták felvetése és reményei szerint továbbterjed nyugatra, s ott szovjetrendszerek jönnek létre”.⁴

Ablonczynak tehát igazat kell adnom: Ormos Mária, Romsics Ignác nyomán, ahelyett, hogy ezekre a nagy stratégiai kérdésekre figyelne (figyelt volna) a magyar társadalom, politikum és történetírás. 90 év alatt jobbára legendákat gyártott, cizellált, dolgozott ki a valóban igazságtalan s ezért máig „diktátum”-ként emlegetett „vae victis”-béke feldolgozására. Amint az Ablonczy által idézett Németh László írta, a magyar közvélemény azt nem tudja feldolgozni, hogy „Erdélyt nem úgy vették el tőlünk, mi nem fejeztük be a meghódítását s mi eszmettük ki a kezünkbe...”⁵ Ehhez viszont hozzá lehetne tenni Ormos Mária megfigyelé-

sét: Magyarországnak 1918-ban sem saját külügye, sem hadügye, sem pénzügye nem volt, még önálló diplomáciai testülete sem, s a háborúban vesztes ország kormányait (Károlyi-, Berinkey-, Kun-) egyik nagyhatalom vagy utódállam sem ismerte el (Svájc és Ausztria kivételével). A legendáknak, mitológiának viszont bizonyára megvolt, megvan a terapeutikus funkciója: fel nem dolgozható igazságtalanságok, következetlenségek, tehetetlenségek, „felelősségek és mulasztások”⁶ gyógyírjai placebóként működnek. Az „országcsönkítés” rokkantságot, orvosi, patológiai terminus technikusokat idéző terminológia amúgy a román történetírás 1940-es évének legendáriumát juttatja eszembe: Nagy-Románia ugyanis ebben az évben hármas „csonkítást” „szenvedett” el (Besszarábia és Észak-Bukovina, Dél-Dobruddza, Észak-Erdély), a román történetírás és közbeszéd, politikum és társadalom pedig máig, főleg a keleti és nyugati területvesztés fölött próbál „gyász munkát végezni” ugyancsak a nemzetegyesítésben bízva. A patológiai terminusok margóján megjegyzendő, hogy Ablonczy Balázs történéssé a *Trianon-szindróma* című film (2006)⁷ elkészítésében oroszlánrészt vállalt szakértőként. A film annyiban több a kötetnél, hogy ott nem a részletkérdések, a legendák dekonstruálása áll a központban, hanem az 1918–1920-as időszak egészének a megértetése „sine ira et studio”.⁸

Ui. A könyv egyik budapesti bemutatóján vetődött fel a beszélgetés végén a nagy összefoglaló kérdés: „Miért kell Trianonnal foglalkozni ma is?” A Teleki Pál-monográfia szerzője, a 20. századot részleteiben ismerő és értő történész Ablonczy Balázs válasza Trianon 90. évfordulóján óhatatlanul közvagy, ha úgy tetszik, nemzetpolitikai felhanggal tette fel a pontot az i-re: „*Elsősorban a határon túliak miatt: a magyar állam hibát követett el, amikor vesztes oldalon lépett a világháborúba, ennek a következménye több millió ember elcsatolása a szülőföldjéről: ők tehetnek erről, ezért mindenkoris morális kötelességünk az áldozatul esett emberek ügyének felkarolása.*”⁹

A recenziens meggyőződése, hogy Ablonczy Balásznak, a Trianon-legendák

szerzőjének Kolozsváron, a Korunk Akadémián megtartható könyvbemutatón is sok kolozsvári polgárral tudnánk közösen megvitatni a könyve kapcsán kilenc évtizedes nem-

zetpolitikai, historiográfiai, kollektív emlékezési rítusainkkal kapcsolatos közös kérdéseinket, problémáinkat.

Hunyadi Attila

■ JEGYZETEK

1. http://konyves.blog.hu/2010/06/25/a_mitoszoktol_az_allam_felelossegeig, <http://safeaccount.hu/allam-es-polgar/andras-laszlo-vessen-trianon/>
2. A szociológiának vagy historiográfiának pedig feladata lenne feltárni a határon kívüli magyar közösségek Trianon-képének alakulását, akarom mondani „alakítását”.
3. Romsics Ignác: Magyarország XX. századi története. Osiris Kiadó, Bp., 2000. 121.
4. Romsics Ignác (szerk.): Magyarország története. Akadémiai Kiadó, Bp., 2007. 788.
5. Ablonczy Balázs: Trianon-legendák. In: Romsics Ignác (szerk.): Mítoszok, legendák, tévhitek a XX. századi magyar történelemről. Osiris Kiadó, Bp., 2002. 132–161. 160.
6. Uo. 161.
7. A Trianon-szindróma. Magyar dokumentumfilm-sorozat 2008. Rendező: Szakály István. Operatőr: Varró Gábor. Szerkesztő: Szakály István. Főszerkesztő: Sipos Pál. <http://stud-theol.blogspot.com/2010/05/trianon-szindróma-dokfilm.html>
8. A Trianon-szindróma profizmussal, dokumentumfilmként ellenpontozza a Koltay-Raffay páros patetikus és laikus (hadd ne mondjuk dilettáns) Trianon-filmjének szemléletét, viszont itt is csak egy mondat szól az orosz intervenció érdekében átengedett területekről.
9. http://konyves.blog.hu/2010/06/25/a_mitoszoktol_az_allam_felelossegeig (2010-09-08). A könyvről lásd még: <http://hetivalasz.hu/titthon/tevhitek-es-legendak-a-trianoni-bekeszerzodes-korul-29805/>

A RENDSZERRÉ SZERVEZETT IRRACIONALITÁS ÉVEI

Gyarmati György: *Demokráciából a diktatúrába, 1945–1956.*

■ Lehetséges-e oly módon megírni egy szakmailag színvonalas történelemkönyvet, hogy az stílusát, nyelvezetét, szerkesztési módozatát tekintve a szélesebb érdeklődő-olvasó közönség számára is vonzó, illetve közérthető legyen? Léteznek olyan példák, melyek azt illusztrálják, hogy igenis lehetséges. Egy ilyen példa Gyarmati György könyve is, mely a Romsics Ignác akadémikus által szerkesztett Magyarország története sorozatnak huszadik kötetét képezi.

Magá a könyv nem terjedelmes: mindössze 104 lapnyi szöveg, ugyanakkor jóformán nincs olyan oldala, melyet ne színesítene valamilyen illusztráció, fénykép, festmény, rajz, karikatúra, szkennelt újságcikk, térkép, rövid statisztika vagy akár fülszöveg, mely rövid életrajzokat (Péter Gábor, Rákosi Máttyás, Nagy Ferenc stb.), esettanulmányokat (a miskolci MÁV Járműjavító üzem vete-

ményeskertjében folyó munka a háborús károk elhárításának idején) vagy különböző eredeti dokumentumokat (kivonat az 1949-es Alkotmányból, részlet Rákosi Máttyás Sztálinhoz írott leveléből, a fegyverszüneti egyezmény szövege) tartalmaz. Hogy a szöveg olvasmányos maradjon, nem rendelkezik lábjegyzetekkel, a felhasznált könyvészet egy része *Ajánlott irodalom* cím alatt tűnik fel a legutolsó oldalon, és egyaránt tartalmaz eredeti forrásokat (forrásközlések, visszaemlékezések), illetve más szerzők által megírt szintéziseket, szaktanulmányokat. A szerző szakmaiságát, hozzáértését illusztrálja – saját, a témában eddig már megjelentetett munkássága mellett – a szakirodalom összeválogatása, az, hogy az általa ajánlott listán éppúgy megtalálhatók 1976-ban, mint 2009-ben megjelent szakkönyveket is. A Gyarmati által olvasásra ajánlott bibliográfia ugyanakkor egyál-